

Egy ilyen főnség, nézd . . .

Szomoró Dezső

II. Lajos király a Madách Színházban

Adva van egy király, aki tökéletesen alkalmatlan arra, hogy országa problémáit megoldja. Ez a király szegény, mint a templom egere és mint egy albérletlakó művész a századelőn, és naiv, mint egy kiskü. Ez a király ki akar bújni a pozíciójával azonos történelmi szerep teljesítése alól, és a király egy kertet akar, egy magánparadicsomot, ahol nincs más dolga, mint Évjátját szeretni. Hogyan kényszerítik rá a körülmények, hogyan erőszakolják rá alattvalói a végzetes küldetést, s majd a külső események következményeként hogyan vállalja, mint sorsa beteljesülését, a halált – Szomoróy darabjának ez az egyik fővonala.

A másik egy szerelmi háromszög, képlete egyszerű és ismerős: az egyik oldalon egy kiszolgáltatott gyerek, egy idealista, a másikon egy céltudatos hím, egy pragmatista, a középen pedig egy szerelmre teremt asszony, aki szintén a századfordulós szabályoknak megfelelően a gyengébbet választja. Ezt a két szálal ezúttal Szomoróy nagyon gondosan egybeépíti: darabja biztos szerkezeti alapokon áll. Gondolatilag azonban nem megy felfedezészámba. A századvég esztétikájában fogant, majd bulvár-színpadokon népszerűsített sémák önmagukban kevésbé érdekesek. És mégis milyen rettentően izgalmassá válnak ennek a rendhagyó frónak a rendhagyó műhelyében!

A stílus teszi izgalom és szépség forrásává őket. A rejtélyesen disszonáns költészet, a szentimentalizmus és ironia, a patetikus és a groteszk szüntelen egybejátszása, a hamisítatlan szomoróyzmus itt valóban diadalát üli. Ez a stílus a darabban meglevenedett világnak pompás öltözéke. A minduntalan magasan izzó, hullámzó szenvedélynek megfelelő, az előbeszéd lüktetésére alapozott ritmus, a hirtelen megszakítások, ideges appozíciók, a századelő nagyvárosi nyelvénék ellenpontozó szerepe, a jambikus sorokra bontható szövegek remek nyelvi-stiláris foglalatot biztosítanak az állandó lélekmozgásnak, amely nem elsősorban lélektan rugóira, sokkal inkább a költői szeszély mélyebben igaz rugóira tör fel. Megzenésített lírai és drámai vallomást kapunk itt a sorsról, nagyon személyeset és nagyon általánosot.

Szomoróy tehát rajongva szeretni, de ez a rajongás sohasem lehet a teljes és feltétlen azonosulás. Drámáit vagy novelláit olvasva, az ember úgy viselkedik, mint egy inyenc, aki nemcsak azért eszik,

Szomoró Dezső: II. Lajos király (Madách Színház). Huszti Péter a címszerepben

mert éhségét akarja csillapítani, hanem elsősorban magáért az élvezetért: jól-élesen fizelgeti a zamatokat, s közben a nyelvével csettintget. Szomoróy élvezni igazán úgy lehet, ha közben az ember állandóan tudatában is van a rajongásának. S ha így tesz, a művek szellemében jár el. Tulajdonképpen azt a kritikus magatartást gyakorolja, amely találon rímel Szomoróy alkotói magatartására. Vagyis, hogy önmagát hatványozottan komolyan veszi minden pillanatban, de ugyanakkor tárgyilagosan és kissé ironikusan kívülről is nézi.

A *II. Lajos királyban*, ebben a remekműben csodálatosan keverednek egymással azok az elemek, amelyek egyértelműen a búvkörükbe vonnak, azonosulásra készítetnek, és azok, amelyeknek feladata: a távolság megteremtése, a művelés, vagy egyszerűen és szomoróyan: az „élvezés” végett.

Szomoróy tehát nem egyértelműen a viharzó érzelmek, líhegések és szenvedések írója. Modernebb ennél, a szónak abban az értelmében, hogy a leglángolóbb érzelmek tetőfokán elegánsan és ravaszul kívülállóvá, kritikussá közi ki.

Szomory Dezső: II. Lajos király (Madách Színház). Almási Éva (Mária királyné) és Husztai Péter (Lajos király)

Husztai Péter II. Lajosa egyenrangú párja Almási Máriájának. Ez a kiváló fiatal művész is ezzel az alakítással érkezett el eddigi pályája csúcsára.

Nem zúditja rá a király alakjára a gyermekség, az infantilizmus külső jellemzőit, folyamatosan ad hozzá újabb és újabb adalékokat ehhez a gazdag és ellentmondásos portréhoz. Gyönyörű ívben emelkedik felfelé az alakítás, hogy aztán megrázó magasságokban kulmináljon. Az indító jelenet neurotikus ősz gyermekétől soha meg nem torpanva jut el Husztai II. Lajosa addig a pillanatig, amikor a biztos halál tudatában magára adhatja páncélját, kesztyűjét. A színész ekkor ragyogóan ötvözi egymásba a helyzet és a jellem legszélsőségesebb vonásait, a király kétségbeesett méltósága mögül előlépő gyermeki naivságot, a kettő együttes szívszorító groteszkjét: „... a sisakom... szép tollas, nem?”

De van mindenre hangja, ereje: a szelelemre, a félelemre, a néha hisztérikusan előtörő uralkodói indulatokra is. Annyiban különbözik az ő játéka Almásitól, amennyiben alkatilag nyilván különböznek. Husztai líraibb, nála az átélés súlyosabb belső parancs, ez sugárzik II. Lajosából is. Néha visszafogottabb

a szélsőségek ábrázolásában a kelleténél, néha érzelmesebb is. De ez az érzelmesség sohasem olcsó: mélysége és szépsége van.

Aki netán nem látta volna még Szomory Dezső *II. Lajos királyát* a Madách Színházban, ezúton kéretik: fáradjon el a Lenin körútra, ott „ezernyi háron, megszagatva emberi szívek friss vérén szól az éj...”